

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Кузьмич Олени Ярославівни «Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Луцьк, 2015. – 217 с.)

Комічне відіграє в художній літературі особливу роль. Проте при своїй різноаспектності цей феномен залишається маловивченим. У різних наукових традиціях, зокрема й українській, комічне вивчається як явище: а) естетики: Ю. Боров, О. Лосєв, А. Лук, Б. Мінчин, та ін.; б) художньої літератури: М. Бахтін, Ю. Безхутрий, Ю. Івакін, С. Кравченко та ін.; в) народної культури: Л. Біла, О. Мороз, В. Пропп, та ін.; г) мови: Ю. Пацаранюк, П. Плющ, Б. Пришва, В. Русанівський, А. Щербина, О. Шонь, О.Шумейко та ін. Існують численні спроби науковців дослідити окремі аспекти комічного, але не існує зрозумілого визначення самого поняття. Тому, досліджуючи багатогранність комічного, його тлумачення, структуру, особливості функціонування у художньому тексті, необхідно чітко окреслити межі складових досліджуваного поняття.

Опрацьований дисертанткою значний обсяг наукової літератури доводить, що лінгвістичне дослідження комічного в художній літературі (як зарубіжних, так і українських авторів) здійснюється науковцями на матеріалі творів різних жанрів – сатирико-гумористичних (О. Бойко, З. Нестер, Т. Наумова, А. Попович); політичного роману (Ю. Білодід); гуморески (Б. Пришва, В. Ужченко); пародії (М. Вербицька, І. Іщенко, Б. Новиков, С. Тяпков); ліричних творів (А. Супрун, В. Ткачук, Т. Хом'як, О.Шумейко) та ін. Водночас комплексного дослідження лексико-граматичних засобів творення комічного на матеріалі прозових текстів різних жанрів в українському мовознавстві досі немає, що й підтверджує актуальність наукової роботи Олени Кузьмич.

Мета роботи – здійснення комплексного аналізу мовних засобів вираження комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ

століття – реалізується через з'ясування основних завдань, логічно співвіднесених зі структурою дослідження, через об'єкт і предмет наукового аналізу, методи лінгвістичних досліджень. Переконлива джерельна база наукової роботи – прозові твори української художньої літератури за період із 1980 р. до 2013 р. Доречним є чітко вказаний обсяг аналізованого матеріалу – понад 4 000 текстових уривків, дібраних шляхом суцільної вибірки.

Беззаперечна і наукова новизна дисертаційної праці, адже вперше в українській лінгвістиці на широкому фактичному матеріалі комплексно проаналізовано мовні засоби творення комічного на лексико-фразеологічному та граматичному рівнях.

Теоретичні засади дисертації узагальнено представлені в першому розділі (**«Теоретичні основи дослідження комічного в лінгвістиці»**) і свідчать про ґрунтовну обізнаність авторки з науковими здобутками у цій сфері. Зокрема, детально виписаний дисертанткою пункт про національний компонент у структурі комічного. У цьому параграфі Олена Кузьмич висновкує про те, що, комічне – універсальна категорія, яка існує поза простором і часом, і національний компонент у структурі комічного пов'язаний з інтернаціональним, соціально-груповим та індивідуально-психологічним (с.24.) Та все ж, зауважує дисертантка, жарти кожного народу – це відображення його менталітету, способу мислення, світогляду. На основі аналізу наукових розвідок різних авторів (І. А. Сайтарли (с. 22), Ю. Б. Борев (с. 18), Л. І. Мацько (с.21), О. А. Калита (с.21)) Олена Кузьмич цілком справедливо зауважує про існування так званого «англійського гумору», «французького гумору», «українського гумору» тощо.

У сучасній науці термін “комічне” вживається як родове поняття на позначення різноманітних явищ, здатних викликати сміх. Серед виявів комічного дослідники виділяють гумор, іронію, сатиру та сарказм. На сьогодні не існує загальноприйнятого визначення змісту та обсягу термінів, що називають різновиди комічного, специфіки взаємозв'язків між гумором, іронією, сатирою і сарказмом, а зрештою, і кількості видів комічного. Складність теоретичного розроблення проблеми комічного зумовлюється й

тим, що окремі його категорії (особливо іронія) постають як історично змінні величини, що виявляють свою смислову динаміку в різні періоди розвитку естетичної та літературно-практичної думки.

Традиційно гумор визначають як форму комічного, що відрізняється м'яким ставленням до недоліків життєвих явищ, поведінки людей. Іронія – форма комічного, що є прихованою насмішкою, вибухова сила якої замаскована зовні серйозною формою. Співвідношення між гумором та іронією не є однозначним. У багатьох випадках надзвичайно важко провести межу не тільки між іронією та гумором, а й іронією, сатирою та сарказмом. Тому цілком слушно дисертантка зауважує про те, що експресивні різновиди мовлення, три з яких (гумористичне, сатиричне та саркастичне) є виявом комічного, не завжди піддаються чіткій диференціації. Але завдяки використанню лексики із певним значенням, вживанню і своєрідному поєднанню вигуків, відповідних типів речень тощо можна все ж досягти самостійного і окремого вияву кожного з них (с.43).

У другому розділі – **«Лексичні та фразеологічні засоби творення комічного»** – досліджено використання лексики як характерного засобу творення комічного. Аналізований матеріал засвідчує актуалізацію для творення різних видів комічного таких лексичних шарів, як авторські новотвори, іншомовна та термінологічна лексика, власні назви, антоніми та омоніми, а також вияв комічного у метафорах, порівняннях тощо, що розглядаються в окремих підрозділах. Кожен із параграфів цього розділу цілком правомірно зорієнтований на детальний аналіз лексичних та фразеологічних одиниць, що, як зазначає дослідниця, виявилися найцікавішими і найпродуктивнішими з погляду лінгвостилістичного аналізу комічного (с.47). О.Кузьмич виділяє три групи лексичних явищ, пов'язаних зі створенням комічного в тексті – стилістично забарвлена лексика, обмежена сферою вживання; синоніми, омоніми, антоніми, іншомовна лексика тощо; тропи (метафори, порівняння тощо) (с.47). Зокрема, дисертантка детально аналізує роль неологізмів у комічних текстах, звертаючи увагу на семантику та способи творення цих лексичних одиниць, зазначаючи, що саме за їх допомогою влучно

й образно змальовують недоліки людей та негативні реалії через призму художнього авторського бачення (с.52).

Варто виокремити спостереження дослідниці про роль іншомовної та термінологічної лексики у творенні комічного. О. Кузьмич доводить, що завдяки різним способам вживання означених груп слів (змішування іншомовного й українського слова, нагромадження іншомовних слів; не виправдане поєднання автором справжніх і вигаданих термінів, поєднання книжно-розмовної та розмовно-просторічної лексики тощо) вдається досягти комічного ефекту.

Цілком обґрунтовано автор дослідження звертає увагу на вияв комічного у власних назвах, адже вони - один з активних мовних засобів творення комічного в художній прозі. Серед таких назв О. Кузьмич виділяє імена людей, прізвища, прізвиська, ергоніми, хремотоніми та топоніми. Спираючись на міркування А.І. Вегеш, вона зазначає, що саме власні назви виступають індикатором неповторного стилю письменника (с.87).

Серед мовних засобів творення комічного далеко не останнє місце відводить дисертантка тропам, зокрема метафорі, метонімії та порівнянням. Різні за граматичною структурою та лексичним наповненням, ці образні одиниці забезпечують виразний комічний зміст оповіді. Ця думка стосується і перифраз та евфемізмів, які, за спостереженням Олени Кузьмич, мають різне комічне навантаження залежно від того, які явища чи предмети автор художнього тексту вирішив зобразити в комічному ракурсі (с.105).

Як відомо, фразеологізми, реалізуючи загальномовне оцінне значення у відповідних контекстах, здебільшого належать до ключових компонентів організації художнього твору. Це виявляється в їхній здатності акумулювати смислове розгортання тексту. Творення в художній мові комічного засобами фразеології пов'язане з потенційною здатністю цих одиниць експлікувати народні гумористичні оцінки. Що й доводить підпункт 2.11 дисертаційної праці (с.114).

Третій розділ дисертації «Граматичні засоби реалізації комічного» зорієнтований на аналіз морфологічних та синтаксичних засобів творення комічного. Незважаючи на те, що зазначені вище засоби реалізації комічного меншою мірою представлені в сучасній українській художній прозі, все ж дисертантка переконливо, на широкому фактичному матеріалі, довела, що на цих рівнях також нагромаджено певні ресурси для створення гумористичного ефекту твору.

Загалом дисертаційна робота Олени Кузьмич відзначається логічним і послідовним викладом інформації, значним наповненням фактичним матеріалом, а її авторка засвідчила добре володіння стилістичними ресурсами наукового мовлення. Проте, не заперечуючи загальної високої оцінки роботи, все ж висловимо такі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 3.4 *Присудки як комічний оцінний засіб* описано лише іменні присудки, а дієслівні чомусь залишилися поза увагою дослідниці.

2. Хотілося б почути від дисертантки відповідь на питання, які мовні засоби в аналізованих текстах найбільшою мірою передають національну специфіку комічного.

3. Цікаво було б, якби авторка дослідження зробила додаток у вигляді діаграми чи таблиці, де б показала кількісне співвідношення між різними засобами реалізації комічного у художніх текстах означуваного періоду, що унаочнило б текст дисертаційної праці.

4. У тексті виявлено вживання слів, виразів, функціонально не вмотивованих, росіянізмів (**нанести серйозної шкоди** (с.28), **зображення ...наглядно-образне** (с.29), **стосунок до видів тропів, інтенсивність їх використання пов'язані з індивідуальним стилем письменника** (с.33), **...механізм, що полягає в зіткненні не з'єднаних або віддалених звичайно одне від одного явищ** (с.34))

5. Помилки, пов'язані із технічним набором тексту (сс.26, 28, 35, 41, 43, 56, 72, 87), пропущені або зайві розділові знаки (с.82, 109).

Однак висловлені нами міркування не заперечують суттєвих, нових і результативних висновків дисертаційної праці Олени Кузьмич і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Теоретичні та практичні здобутки дисертації, поза сумнівом, стануть основою для подальшої фундаментальної роботи про мовотворчість українських письменників кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Актуальність і новизна дослідження, переконлива апробованість (участь у міжнародних наукових та науково-практичних, звітно-наукових конференціях, 11 статей, 8 із яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному виданні, 2- у журналах, зареєстрованих у наукометричних базах даних (РІНЦ)); список використаної літератури (214 найменувань) та список використаних джерел (141 найменування) дають підстави стверджувати про його відповідність усім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та правомірність присудження Олені Кузьмич наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Кандидат філологічних наук, доцент
кафедри інженерної педагогіки,
психології та українознавства
Луцького національного
технічного університету

09.10.2015

Л.Ю. Тиха

Вігуча надійшов до секретаря 12.10.2015 г.
Укреній секретар Тиха (Н.М. Костусєв)